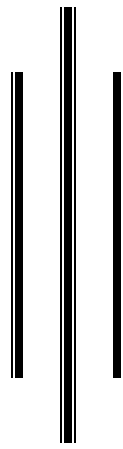
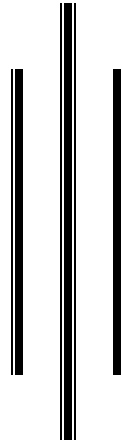

घनश्याम कँडेलका समालोचनाप्रवृत्तिहरुको अध्ययन
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

श्री यामनाथ घिमिरे

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६५

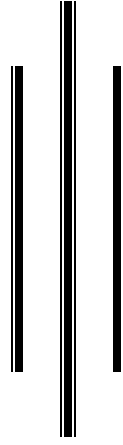
घनश्याम कँडेलका समालोचनाप्रवृत्तिहरुको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र

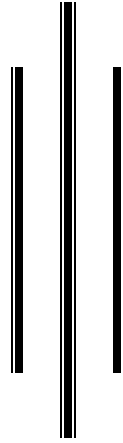
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह

दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

श्री यामनाथ घिमिरे

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालयत क्याम्पसका विद्यार्थी श्री यामनाथ घिमिरेले नेपाली एम.ए. दसौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत गरेको घनश्याम कँडेलका समालोचनाप्रवृत्तिहरूको अध्ययन शीर्षकको यो शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
(विभागीय प्रमुख)

.....

सहप्रा.डा. ताराकान्त पाण्डेय
(शोधनिर्देशक)

.....

प्रा.डा. दयाराम श्रेष्ठ
(बाह्य परीक्षक)

.....

मिति : २०६५-११-१५

कृतज्ञता-ज्ञापन

प्रस्तुत शोधकार्य नेपाली विषय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो । घनश्याम कँडेलको समालोचनाकारिताको अध्ययन एवम् मूल्याङ्कन गर्ने कार्य आफैँमा एउटा विशिष्ट र महत्वपूर्ण कार्य हो । यस क्रममा समालोचनाको पनि समालोचना गर्नु निश्चय पनि चुनौतीपूर्ण कार्य हो तापनि मेरा शोध निर्देशकज्यू, श्रद्धेय गुरुहरू र अन्य सहयोगी व्यक्तिहरूको सहयोगबाट नै उक्त चुनौतीपूर्ण कार्यलाई यस रूपाकृतिमा ल्याउन सम्भव भएकाले प्रथमतः म उहाँहरूप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

सर्वप्रथम यस शोधपत्रका निर्देशक आदरणीय गुरु डा. ताराकान्त पाण्डेयज्यूबाट प्राप्त कुशल निर्देशनका लागि म उहाँमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । त्यस्तै मेरो शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधकार्य गर्नाका लागि अनुमति प्रदान गर्नाका अतिरिक्त विभिन्न समयमा आवश्यक सहयोग एवम् सल्लाह दिनुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्राध्यापक राजेन्द्र सुवेदी लगायतका अन्य गुरुहरू डा. ब्रतराज आचार्य, डा. महादेव अवस्थी, प्राध्यापक केशव सुवेदी, उप-प्रा. नेत्र एटमप्रति हृदयतः आभार प्रकट गर्दछु ।

यसैगरी यस शोधका शिलसिलामा आवश्यक सल्लाह र सुझाव दिनाका साथै सन्दर्भ-सामग्री जुटाउनसमेत सहयोग गर्नु हुने यस शोधपत्रका शोधनायक श्रद्धेय गुरु प्राध्यापक घनश्याम कँडेलप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै मलाई यो अवस्थामा ल्याइपुन्याउन प्रेरणा र स्नेहभाव प्रदान गर्नुहुने, मेरा उन्नति र प्रगतिका लागि सदैव शुभाशिष् दिनुहुने मेरा माता-पितामा हृदयतः श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु । व्यावहारिक पक्षका अनेकौं समस्याहरू सुल्झाउँदै निरन्तर रूपमा मेरो उन्नति र प्रगतिका लागि चिन्तनशील हुनुहुने आदरणीय दाजु-भाउजू (चन्द्र+कमला) मा म चिर ऋणी छु ।

प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्ने सन्दर्भमा आवश्यक सहयोग गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभागका श्री महेश तिवारी लगायत अन्य कर्मचारीहरूप्रति र विद्यार्थी साथीहरू कृष्ण, श्याम, योगेन्द्र, मधु, उमेश, महेन्द्र, कमल, माधव, मानबहादुर, कविता, गणेश र कोपिला प्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यस शोधपत्रलाई छिटोछरितो र शुद्धसँग टङ्गण गरिदिनुहुने कम्पटाइप ट्रेनिङ सेन्टर, कीर्तिपुर, नयाँबजारकी बहिनी सलिना महर्जनलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

.....

यामनाथ घिमिरे
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

शोध निर्देशकको मन्तव्य

प्रस्तुत घनश्याम कँडेलका समालोचना प्रवृत्तिहरूको अध्ययन शीर्षक शोधपत्रको लेखनकार्य शोधार्थी श्री यामनाथ घिमिरेले निक्कै परिश्रमका साथ सम्पन्न गर्नु भएको हो । नेपाली स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको यो शोधपत्र तहगत उद्देश्य पूर्तिका लागि उपयुक्त भएको हुनाले नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि. कीर्तिपुरमा आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति सिफारिस गर्दछु ।

शोध निर्देशक

.....

डा. ताराकान्त पाण्डेय
सह-प्राध्यापक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

मिति : २०६५-११-११

विषय सूची

	पेज नं.
परिच्छेद एक	१-७
शोध-परिचय	१
१.१ शोध-शीर्षक	१
१.२ शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३ विषय-परिचय	१
१.४ समस्याकथन	२
१.५ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ शोधकार्यको औचित्य	६
१.८ अध्ययनको सीमाङ्कन	६
१.९ शोध-विधि	७
१.९.१ सामग्री सङ्कलन विधि	७
१.९.२ सामग्री विश्लेषण विधि	७
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	७
परिच्छेद दुई	८-२२
घनश्याम कँडेल र उनको साहित्य-सिर्जना	८
२.१ कँडेलको जीवनीका प्रमुखपक्षहरू	८
२.१.१ जन्म र पारिवारिक पृष्ठभूमि	८
२.१.२ शिक्षा र अध्ययन	८
२.१.३ दाम्पत्य जीवन	९
२.१.४ आजीविका	९
२.२ कँडेलको साहित्य सिर्जना	१०
२.२.१ विधागत दृष्टिले कँडेलको साहित्य सिर्जना	११
२.२.१.१ समालोचना सिर्जना	१२
२.२.१.२ कविता सिर्जना	१३
२.२.१.३ निबन्ध लेखन	१७
२.२.१.४ कथा सिर्जना	१७

२.२.१.५ सम्पादन एवम् प्रकाशन	१८
२.२.१.६ भूमिका लेखन	२१
२.२.१.७ अनुवाद कार्य	२१
२.२.१.८ निष्कर्ष	२२

परिच्छेद तीन

२३-४७

समालोचनाको विधागत प्रकृति	२३
३.१ समालोचना: परिभाषा र तात्पर्य	२३
३.१.१ समालोचनाको व्युत्पत्ति र अर्थ	२३
३.१.२ समालोचनाको परिभाषा	२४
३.१.३ समालोचनाको प्रकार्य	२६
३.२ समालोचनाका विविध रूप र प्रयोग	२७
३.२.१ सैद्धान्तिक समालोचना	२८
:३.२.१.१ पूर्वीय सैद्धान्तिक समालोचना	२८
३.२.१.२ पाश्चात्य सैद्धान्तिक समालोचना	३०
३.२.२ व्यावहारिक (प्रायोगिक) समालोचना	३०
३.२.३ विश्वसाहित्यमा प्रचलित व्यावहारिक समालोचनाका प्रमुख पद्धतिहरू	३३
३.२.३.१ नीतिपरक समालोचना	३३
३.२.३.२ जीवनीपरक समालोचना	३४
३.२.३.३ समाजपरक समालोचना	३५
३.२.३.४ मनोविश्लेषणात्मक समालोचना	३६
३.२.३.५ आदिमतापरक समालोचना	३७
३.२.३.६ रुसी रूपवाद	३८
३.२.३.७ नयाँ समालोचना	३९
३.२.३.८ शैली वैज्ञानिक समालोचना	४०
३.२.३.९ संरचनावादी समालोचना	४१
३.२.३.१० विनिर्माणवाद-उत्तरसंरचनावाद	४२
३.२.३.११ नारीवादी समालोचना	४४
३.२.३.१२ नव इतिहासवाद	४५
३.३ निष्कर्ष	४६

परिच्छेद चार

४८-७५

नेपाली समालोचना परम्परामा कँडेलको आगमन र उनको समालोचना यात्रा	४८
४.१ नेपाली समालोचनाको विकास प्रक्रिया	४८
४.१.१ प्रथम चरण (वि.सं. १९४८-१९९८)	५१
४.१.२ द्वितीय चरण (वि.सं. १९९९-२००५)	५४
४.१.३ तृतीय चरण (वि.सं. २००६-२०२४)	५५
४.१.४ चतुर्थचरण (वि.सं. २०२५ हालसम्म)	५८
४.२ नेपाली समालोचना परम्परामा घनश्याम कँडेलको आगमन	६३
४.३ घनश्याम कँडेलको समालोचना यात्रा	६४
४.३.१ प्रथम चरण: वि.सं. २०२८-२०३९	६६
४.३.२ द्वितीय चरण : वि.सं. २०४०-२०५४	६७
४.३.३ तृतीय चरण : वि.सं. २०५५- हालसम्म	७०
४.४ निष्कर्ष	७३

परिच्छेद पाँच

७६-१५९

घनश्याम कँडेलका समालोचनाकृतिहरूको विश्लेषण	७६
५.१ प्रथम चरणका समालोचनाकृतिहरूको विश्लेषण	७६
५.१.१ व्यावहारिक समालोचनाको विश्लेषण	७६
५.१.१.१ निबन्धकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	७६
५.१.१.२ कथाकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	७८
५.१.१.३ उपन्यासकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	८०
५.१.१.४ कविताकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	८४
५.१.१.५ नाटककेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	८६
५.१.२ सैद्धान्तिक समालोचनाको विश्लेषण	८८
५.१.२.१ पाश्चात्य सैद्धान्तिक समालोचनासँग सम्बद्ध सैद्धान्तिक समालोचनाको विश्लेषण	८८
५.१.२.२ पूर्वीय सैद्धान्तिक समालोचनासँग सम्बद्ध सैद्धान्तिक समालोचनाको विश्लेषण	९४
५.१.३ कँडेलका प्रथम चरणका समालोचनाहरूको प्रवृत्तिगत वैशिष्ट्य	९६
५.२ कँडेलका द्वितीय चरणका समालोचनाकृतिहरूको विश्लेषण	९७
५.२.१ व्यावहारिक समालोचनाको विश्लेषण	९८
५.२.१.१ कविताकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	९८

५.३.१.२ नाटककेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	१०४
५.३.१.३ उपन्यासकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	११६
५.३.१.४ कथाकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	१२१
५.३.१.५ जीवनीकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	१२४
५.३.१.६ विविध समालोचना	१२६
५.३.२ कँडेलका दोस्रो चरणका सैद्धान्तिक समालोचनाको विश्लेषण	१२८
५.३.३ कँडेलका द्वितीय चरणका समालोचनाहरूको प्रवृत्तिगत वैशिष्ट्य	१३५
५.३ कँडेलका तृतीय चरणका समालोचनाकृतिहरूको विश्लेषण	१३७
५.३.१ व्यावहारिक समालोचनाको विश्लेषण	१३७
५.३.१.१ नाटककेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	१३७
५.३.१.२ कविताकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	१३९
५.३.१.३ जीवनीकेन्द्री समालोचनाको विश्लेषण	१४४
५.३.१.४ 'नेपाली समालोचना' सँग सम्बद्ध समालोचना	१४५
५.३.१.५ विविध	१५४
५.३.२ सैद्धान्तिक समालोचनाको विश्लेषण	१५५
५.३.३ घनश्याम कँडेलका तृतीय चरणका समालोचनाहरूको प्रवृत्तिगत वैशिष्ट्य	१५८

परिच्छेद छ

१६०-१६५

उपसंहार: सारांश तथा निष्कर्ष

१६०

६.१ सारांश

१६०

६.२ निष्कर्ष

१६३

सङ्क्षिप्त शब्दहरूको सूची

इ.सं	-	इस्वी सम्वत्
ई.पू	-	ईसा पूर्व
एम.ए.	-	मास्टर इन आर्ट्स
वि.सं.	-	विक्रम संवत्
प्र.सं.	-	प्रथम संस्करण
दो.सं.	-	दोस्रो संस्करण
ते.सं.	-	तेस्रो संस्करण
पृ.	-	पृष्ठ
सम्पा.	-	सम्पादक
प्रा.	-	प्राध्यापक
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
क्र.सं.	-	क्रम सङ्ख्या